

עיונים באורות התורה

פסקה א' - חלק ראשון: תורה שבכתב

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

חגי קורץ
שלמה ליפשיץ

ישיבת מרכז הרב, ירושלים

פסקה א' - חלק ראשון: תורה שבכתב

תורה שבכתב אנו מקבלים על ידי הצינור היותר עליון ויותר מקיף שבנשמתנו. אנו מרגישים מקרבה את הבהקת תפארת האורה החיה הכללית של כל היקום. דאים אנו על ידה למעלה מכל הגיון ושכל, חשים אנו רוח אלהים עליון מרחפת עלינו, נוגעת ואינה נוגעת, טסה על פני חיינו ממעל להם ומזרחת אותם באורה. האור מבהיק, נוצץ וחודר בכל, תחת כל השמים ישרהו. לא רוח האמה חוללה אור גדול זה, - רוח אלהים יוצר-כל יצרה, תורת חיים זאת יסוד יצירת כל העולמים כלם.

פתיחה

נושא הפסקה הוא: תורה שבכתב ותורה שבע"פ – הגדרתן, תפקידן והיחס ביניהן. הבנת מהותה של התורה שבע"פ דורשת עיון בפ"ע, דבר שבעזה"י ייעשה בהמשך, וכעת נתמקד בהבנת המושג 'תורה' – עניינה ומהותה של התורה שבכתב, ושל ה'תורה' באופן כללי. דיון זה גם מתקשר לפסקה, אך נראה שהוא מהווה הקדמה ובסיס לכל העיסוק בענייני התורה.

העיסוק בשאלה 'מהי תורה' אינו עיסוק תיאורטי בלבד, אינו עוסק בשאלה כמותית מה כלול בתורה, אילו תחומים שייכים למושג תורה, כי אם שאלה מהותית עמוקה, מהי מהותה- משמעותה של התורה אלינו. אין כאן עיסוק בתורה העליונה שהיתה גנוזה בתקע"ד דורות, תורת אש שחורה ולבנה, אלא תורה שבכתב, תורה שנכתבה ונמסרה אלינו במעמד הר סיני. ההבנה מהו עניינה של תורה זו, משפיע על צורת הלימוד, מטרתו ויחסנו אל התורה בכלל.

כדי לברר את הסוגיא, אנו נפתח את הדיון ונעלה כמה שאלות יסודיות:

- א. מהי 'תורה', ספר היסטוריה / ספר חוקים / ספר מוסר / אחר?
- ב. האם התורה היא שכל / רגש?
- ג. ממילא באיזה צורה יש ללומדה?
- ד. מה משפיע לימוד התורה על האדם?

מקורות:

- א. רש"י, רמב"ן, שפתי חכמים, גור אריה וכלי יקר על בראשית (א, א) 'אמר ר' יצחק...'
מהי שאלת ר' יצחק, ומה תשובתו?
- ב. סוכה כח. 'דבר גדול ודבר קטן' - מה ומדוע נחשב גדול?
- רמב"ם יסוה"ת (ד, יג) וכס"מ שם.
- ג. רמב"ם בסוף פיה"מ ברכות, ובסוף מו"נ (חלק ג פרק נא).

מהי תורה?

תוכן:

- א. מהי תורה?
- ב. מחלוקת הראשונים מדוע התורה פתחה בבראשית
- ג. מהו עיקר התורה – ההלכה או האגדה, הנגלה או הנסתר?
- ד. דברי הרב
- ה. סיכום

א. מהי תורה?

לשאלה מהי תורה ניתן להציע כמה תשובות:

- א. ספר היסטוריה המתאר את קורות אבותינו בימי קדם.
- ב. ספר חוקים, הוראות מעשיות, הוראות הפעלה לעולם הזה¹.
- ג. ספר מוסר ואידיאלים, להורות את הדרך אשר ילכו בה, 'בראתי יצה"ר, בראתי תורה תבלין' ועל זה הדרך.
- ד. "שמותיו של הקב"ה"².

את ההבנה הראשונה, שהתורה היא ספר היסטוריה, יש לשלול מיד.

המהר"ל (תפארת ישראל פרק יג) כותב בשם **הזוהר** דברים חריפים מאוד כנגד הבנה זו. הבנה זו 'מחלנת' את התורה, ומפקיעה את כל קדושתה. שאר ההבנות, לכאורה, אפשריות, ויש לדון ולבחון מהי אכן התורה. ננסה להביא כמה מקורות לבירור העניין.

ב. מחלוקת הראשונים מדוע התורה פתחה בבראשית

לכאורה, הדיון מהו תורה שנוי במחלוקת הראשונים.

רש"י (בראשית א, א) פותח את פירושו לתורה בשאלת המדרש³:

"אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל".

בפשטות, ביסוד השאלה עומדת ההבנה שהתורה היא ספר מצוות⁴.

¹ כמשתמע מעצם השם - 'תורה' מלשון הוראה.

² כמובן הגדרה זו אינה מוסברת מצד עצמה, אך היא פותחת צוהר להבנה מהי תורה.

³ המופיע ב**תנחומא הקדום והישן** (בראשית, ד"ה אמר ר' יצחק) ובמדרשים נוספים.

⁴ כך מבאר **השפתי חכמים** (שם): "דהא התורה לא ניתנה לישראל אלא בשביל המצוות הכתובים בה שיקיימו אותם, (ועל כן נקראת בלשון תורה), א"כ כל הני סיפורי דברים לא היה לו לכתוב בתורה אלא

הרמב"ן חלק מכל וכל על גישה זו, ותמה על רש"י:

"ויש לשאול בה, כי צורך גדול הוא להתחיל התורה בבראשית ברא אלהים, כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון, הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל"⁵.
נראה, שדברי הרמב"ן הם בהתאם לשיטתו בהקדמה לתורה, שם כותב:

"משה רבינו כתב הספר הזה עם התורה כולה מפיו של הקב"ה. והקרוב שכתב זה בהר סיני כי שם נאמר לו עלה אלי ההרה והיה שם, ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, כי לוחות האבן יכלול הלוחות והמכתב, כלומר עשרת הדברות, והמצוה מספר המצות

לעשות ספר בפני עצמו כמו ספר יהושע או ספר שופטים". לפ"ז השפתי חכמים נזקק לבאר את תירוצו של רש"י, שהרי אם התורה היא ספר מצוות, מדוע הזכות על א"י אמורה להיכתב בתורה. השפתי חכמים מבאר: "...הפסוק בתהלים הוא מפרש הטעם למה התחיל בבראשית, והכי משמע מן הפסוק כח מעשיו, פירוש שהוא מעשה בראשית, ולכך הגיד לעמו משום שרצה לתת להם נחלת גוים, **דבשכיל אברהם שהבטיחו הקב"ה שיתן לזרעו את ארץ כנען, והירושה היא משכר המצוות וחשובה כמצוה**, וא"כ צריך להודיע שהבריאה היא כח מעשיו". מבואר בדבריו, שעניינה של התורה הוא המצוות, וספורים בעלמא צריכים להיות בספרי הנביאים. גם בתשובת ר' יצחק לא השתנתה הבנה זו, אלא מדברים על א"י משם שהיא שכתב המצוות, "וחשובה כמצוה".

הגור אריה (שם) מבאר באופן דומה את שאלת ר' יצחק: "אע"ג דאין סיפור אחד בתורה שלא לצורך... שם תורה אינו נופל אלא על מצות התורה, שהרי תורה הוא לשון הוראה, להורות לנו המעשה אשר נעשה, ולפיכך תורת משה נקראת תורה, מפני שבה כתובים המצוות" וכו'. ועל התירוץ כותב: "וא"ת, ואכתי קשיא, דמאי ענין נתנית הארץ לישראל אצל מצות התורה שכתוב זה בתורה. ואין זה קשיא, מפני שרוב מצוות התורה תלויות בארץ, שהרי תרומות ומעשרות ובנין בית הבחירה תולה בארץ, ואם אין לו הארץ לישראל לא יתכן אלו המצוות כלל" וכו'.

הכלי יקר (שם) כתב על דברי ר' יצחק: "ומה שאמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל כו' אין הפי' שלא יכתוב בתורה כלל כל הסיפור שמבראשית עד החדש הזה לכם שהרי יש בו צורך גדול בסיפור חידוש העולם כי הוא מפרסם מציאות השם ית' וסיפור דור המבול מפרסם השגחתו ית' לשכר העונש. מלבד מה שנכתבו בו כמה מצות אבר מן החי לנח ומילה לאברהם וגיד הנשה על ידי יעקב. אלא שרצה לומר מאחר שעיקר התורה למצותיה נתנה אם כן היה לו להתחיל התורה במצוה ראשונה וסיפור זה מבראשית עד החדש הזה לכם די בזה כשיקבענו בסוף התורה... ולפי פשוטו, הוצרך להתחיל התורה מבראשית לפרסם אמונת החידוש כי זה יסוד לכל התורה כי לו הונח שהעולם קדמון אין מקום לקבלת התורה הבנויה על יסוד הבחירה על כן הוצרך להניח היסוד תחילה". הכלי יקר לומד ברש"י כעין השפתי חכמים, אלא שמערך את ההבנה שוודאי יש צורך גם באמונה, אלא שהיה להקדים את העיקר, והתשובה היא דאע"פ שהמצוות הם עיקר, אך א"א למצוות בלא הקדמת האמונה, ועדיין ההבנה היא שהאמונה רק משרתת את המצוות-התורה.

היה מי שרצה לטעון שכוונת ר' יצחק בדברו על ה'מצוות', אינה לצד הפרקטי המצומצם, אלא לכל העולם הערכי שיוודע אל המציאות ומתגלה בקיום המצוות למעשה. אולם נראה כי אין זו כוונת ר' יצחק, שכן לפ"ז קושייתו אינה קשה כלל, משום שיש להקדים את מהות העולם והאלוקות כהכנה ובסיס לקיום המצוות, ובדברי הכלי יקר הדבר מבואר להדיא.

יש שטענו, שההבנה מהי התורה משתנה בין קושייתו של ר' יצחק לתירוצו. לענ"ד אין לכך זכר בדברי ר' יצחק.

לכן הרמב"ן מבאר את שאלת ר' יצחק באופן שונה: "והתשובה, מפני שמעשה בראשית סוד עמוק אינו מובן מן המקראות, ולא יודע על בוריו אלא מפי הקבלה עד משה רבינו מפי הגבורה, ויודעיו חייבין להסתיר אותו, לכך אמר רבי יצחק שאין להתחיל התורה צורך בבראשית ברא, והספור במה שנברא ביום ראשון ומה נעשה ביום שני ושאר הימים, והאריכות ביצירת אדם וחווה, וחטאם ועונשם, וספור גן עדן וגרוש אדם ממנו, כי כל זה לא יובן בינה שלימה מן הכתובים".

כולן עשה ולא תעשה. אם כן התורה יכולה לספורים מתחילת בראשית, כי הוא מורה אנשים בדרך בענין האמונה וכו'.

לפי הרמב"ן, בתורה שני חלקים: תורה ומצווה, כאשר עניינה של התורה הוא הוראת האמונה.

מבואר א"כ, שבניגוד לרש"י המגדיר את התורה כספר מצוות, לרמב"ן ההגדרה כללית יותר. התורה אינה ספר חוקים גרידא, וגם ענייני האמונה שייכים לתורה.

ג. מהו עיקר התורה – ההלכה או האגדה, הנגלה או הנסתרת?

שתי ההבנות השונות אינן רק ביחס לתורה שבכתב אלא הן גם ביחס לתורה באופן כללי, והן עולות, בין היתר, מביאורי הראשונים השונים לדברי הגמ' בסוכה (כת. ת. האומרת):

"תנו רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו ושלשים מהן ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון עשרים בינונים גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים קלים וחמורים וגזרות שוות תקופות וגיימטריאות שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים משלות כובסין משלות שועלים דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הויות דאביי ורבא לקיים מה שנאמר להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא וכי מאחר שקטן שבכולן כך גדול שבכולן על אחת כמה וכמה אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל בשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף".

הרמב"ם (יסודי התורה ד, יג) כותב:

"וענייני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס ואע"פ שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בורין ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הויות דאביי ורבא אע"כ ראויין הן להקדימן שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר".

הרמב"ם לומד את הגמ' כפשוטה. החלק הפנימי, 'מעשה בראשית ומעשה מרכבה, הוא 'דבר גדול', והוא החלק העיקרי והמרכזי בתורה. לעומתו החלק ההלכתי הוא 'דבר קטן'. מחמת הגדרה זו נזקק הרמב"ם להגדיר מדוע יש להקדים וללמוד את החלק ההלכתי בתורה לפני העיסוק בעניינים הפנימיים.

הרמב"ם נאמן לשיטתו העקרונית, שיש עדיפות לענייני האמונה על פני שאר ענייני התורה. וכך כותב בפירוש המשניות (בסוף מס' ברכות), לאחר שחרג מפירושו הצמוד למשנה וביאר ענייני אמוני המסתעף ממנה באופן אגב:

"ואין זה מקום להביא שם הדבר הזה, לולי אשר כוונתי כשיבא זכר דבר בענין האמונה, לכאור בו מעט כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו".

הרמב"ם חוזר על שיטתו, באופן חריף ונחרץ, במורה נבוכים (חלק ג פרק נא):

"ואני פותח הדברים בזה הפרק במשל שאשאהו לך. ואומר, כי המלך הוא בהיכלו, ואנשיו כולם - קצתם אנשי המדינה וקצתם חוץ למדינה, ואלו אשר במדינה - מהם מי שאחוריו אל בית המלך ומגמת פניו בדרך אחרת, ומהם מי שרוצה ללכת אל בית המלך ומגמתו אליו ומבקש לבקר בהיכלו ולעמוד לפניו, אלא שעד היום לא ראה פני חומת הבית כלל; ומן הרוצים לבוא אל הבית - מהם שהגיע אליו והוא מתהלך סביבו, מבקש למצוא השער, ומהם מי שנכנס בשער והוא הולך בפרוודור, ומהם מי שהגיע עד שנכנס אל תוך הבית, והוא עם המלך במקום אחד, שהוא בית המלך; ולא בהגיעו אל תוך הבית יראה המלך או ידבר עמו אבל אחר הגיעו אל תוך הבית אי אפשר לו מבלתי שישתדל השתדלות אחרת, ואז יעמוד לפני המלך ויראהו מרחוק או מקרוב, או ישמע דבר המלך או ידבר עמו. והנני מפרש לך זה המשל אשר חדשתי לך ואומר... והרוצים לבוא אל בית המלך ולהכנס אצלו אלא שלא ראו בית המלך כלל - הם המון אנשי התורה - רצוני לומר, 'עמי הארץ העוסקים במצוות'. והמגיעים אל הבית ההולכים סביבו - הם התלמודיים, אשר הם מאמינים דעות אמיתיות מצד הקבלה ולומדים מעשי העבודות, ולא הרגילו בעיון שרשי התורה ולא חקרו כלל לאמת אמונה. ואשר הכניסו עצמם לעין בעקרי הדת כבר נכנסו לפרוודור; ובני אדם שם חלוקי המדרגות בלא ספק. אבל מי שהגיע לדעת מופת כל מה שנמצא עליו מופת, וידע מן הענינים האלוהיים אמיתת כל מה שאפשר שתודע אמיתתו, ויקרב לאמיתת מה שאי אפשר בו רק להתקרב אל אמיתתו, כבר הגיע עם המלך בתוך הבית" וכו'.

הרמב"ם מגדיר את 'התלמודיים', אנשי ההלכה שאינם מתעסקים בענייני דעת א-לוהים, לאנשים המגיעים אל ארמון המלך אך במקום להיכנס אל המלך אינם עוברים את השער ומסתובבים סביב הבית. המסקנה החריפה העולה מדברי הרמב"ם, שעיסוק בהלכה בלבד אינו מביא את האדם אל 'המלך', ועיקר תכלית התורה הוא העיסוק בידיעת ה'.

אולם האופן בו ביאר הרמב"ם את דברי הגמ' בסוכה אינו מוסכם. הכס"מ (שם) מביא ראשונים החולקים על דברי הרמב"ם בנחרצות⁶, וטוענים שלא כל החלק ההלכתי מוגדר כ'דבר קטן', אלא רק 'הוויות דאביי ורבא'. הכס"מ מוסיף:

"ובשם הרב אליה מזרחי ז"ל מצאתי כתוב וז"ל, מן המבואר ששם גדול נאמר על שני פנים. אם בכמות. אם באיכות. ושהגדול באיכות יחלק עוד לשנים. האחד מהם על גודל הדרוש ומעלתו. וזה עוד יחלק לשני פנים אם מצד גודל נושא הדרוש ואם מצד עומק מושגו. והשני על גודל שכרו. ומעתה אין טענה משם הגדול הנאמר על מעשה מרכבה. כי מעשה מרכבה אם נקרא גדול מהחכמה התלמודית הנה הוא גדול מצד גודל הדרוש ומעלתו בשני האופנים יחד שהם גודל נושא הדרוש ועומק מושגו. ואולם החכמה התלמודית אע"פ שאינה חוקרת על נושא גדול כגודל חכמת מעשה מרכבה שהרי הדרוש של מעשה מרכבה הוא הבורא יתעלה בין לדעת חכמי הקבלה בין לדעת חכמי המחקר ונושא החכמה התלמודית הם מעשה מצותיו יתברך. מ"מ כאשר לא יודע הענין בה מצד גודל נושא הדרוש וקשיו רק מצד גודל השכר ומיעוטו הנה בלי ספק שהחכמה התלמודית היא השורש והעיקר אשר בה נזכה לחיי העוה"ב משאר מיני החכמות והיא החכמה היותר גדולה מזה הצד מכל מה שזולתה והביא ראיות על זה".

⁶ אולם, בדברי הריטב"א (סוכה חכ, א דבר) מבואר, שטענתו החריפה כנגד הרמב"ם היא כנגד ההגדרה שחכמות הטבע, אותם מגדיר הרמב"ם כ'מעשה בראשית', חשובים יותר מענייני ההלכה שבתורה, ואין זה ברור שהוא חולק על הקביעה שישנה עדיפות לענייני האמונה וידיעת ה' על פני העניינים ההלכתיים. אולם מדברי הרא"ם המובאים בכס"מ (הנידונים בסמוך), מבואר שחולק על עצם קביעה זו.

מבואר בדברי הרא"ם, שה'חכמה התלמודית', כלומר ההלכה, היא החכמה הגדולה ביותר, ו"היא השורש והעיקר אשר בה נזכה לחיי העוה"ב משאר מיני החכמות".

הבנה זו, שעיקר התורה הוא ההלכות, נאמרת בחדות ובבירור ע"י החזו"א (אמונה ובטחון ג, יח):

"ומן החיוב להאריך בחיוב למוד ההלכה מפני מיעוט התלמידים בדורנו... אבל להקשיים הטבעיים לקנות דברי תורה ולהוספת כשלון מצד השוטנים, רבה העזובה ביהמ"ד פנימה, הגורם להתרשל מעיון ההלכה הדק היטב, ולבלות הזמן ברעיונות ומחשבות בדויות לב, ולחדש חידושים אין בהם ממה שנאמר למשה מסיני, אף שהן שיחות של יראת שמים ותיקון המידות, או חקר חיצוני בהלכה, אבל אינן מספיקות את התכלית המבוקש מהאדם עלי חלד, כל שאינן מתלוים עם ידיעת התורה הדינית, וכמו שנתבאר לעיל. והנה אותן שמעמידים חכמתם על שיחות מוסריות, והגיונות חיצוניות בהלכה, נכשלים להאמין כי זהו חובתו של אדם בעולמו, ובעיניהם כי כן התנהגו התנאים והאמוראים, וחלק ההלכה האמתי היה אצלם עראי, ובאמת קשה להוציא טעות מושרשת מאז ומעורה מרב הימים, ואמנם אין להתעלם שזה שקר מוחלט, ואין ספק שאם שמענו מבעלי השיחות שמשתבח ל' בפלוני דגברא רבא הוא, הכונה בשיחות והגיונות מקסימות ומושכי לב, ואם כה היתה כונת רבא ב"ק מ' א' על ר"א ב"י, היה מן הראוי לשאלו במדרש והגדה, וכשבא לפניו שאלו הלכות, למדנו שהתפעלות הנפש של גברא רבא היינו בלימוד ההלכה, והיה המנהג למנקט שוקא לצורבא מרבנן, וכשבאו לבחנו ב"ב כ"ב א' שאלו אותו בהלכה, וכשמצאוהו שאינו משיב החליטוהו שאינו תלמיד חכם, וכשעמדו לפני פטירתו של ר"א הגדול, אדר"נ פכ"ה, היו שואלין לו בטהרות בטמאות במקואות, ועוד הפליג שם ר"א לפני מותו בעונש ההתרשלות מלימוד ההלכות. סנהדרין גדולה שישבה בלשכת הגזית שזה מרכז התורה ע"פ התורה, והממרא על דבריהם במיתה, ועל פיהם יוצאין למלחמה, ועל פיהם מעמידים מלך, מה דרשו מהם, בקיאות בהלכה, דיני איסור והיתר, בדיני ממונות, וביתר ההלכות, כמבואר בר"מ פ"ד מה' סנהדרין ה"ח".

ד. דברי הרב

בדברי הרב (פסקה א) מוצאים אנו הגדרה חדשה לגמרי:

"תורה שבכתב אנו מקבלים ע"י הצינור היותר עליון ומקיף שבנשמתנו... דאים אנו על ידה למעלה מכל הגיון ושכל. חשים אנו רוח א-להים עליון מרחפת עלינו..."

לכאורה זוהי הגדרה מנותקת שאינה מוזכרת באף אחד מהמקורות המצויים בידינו. עד כה ראינו מקורות המגדירים את עיקר התורה בהדרכתה המעשית, ומנגד, ראינו מקורות הרואים כעיקר התורה בעניינים הפנימיים, הנסתרים, בידיעת ה', אולם כאן הרב מגדיר את התורה באופן שונה לגמרי. הרב מדבר על התורה כ"רוח א-להים עליון", כהתגלות א-לוהית. הגדרה זו דורשת ביאור. ההגדרות האחרות מגדירות את התורה לפי תוכנה ומגמתה, אך הגדרתו של הרב נמצאת ברובד אחר, היא מגדירה את התורה ע"פ מקורה הא-לוהי, דבר דורש ביאור והבנה.

נראה כי דברי הרב שופכים אור חדש על הבנת המושג 'תורה'.

לפי שאר ההבנות ניתן היה להבין, שהתורה נועדה כדי להקנות לאדם ידע מסוים, מעשי או רעיוני. אולם, לפי דברי הרב, עניינה של התורה הינו גבוה ועמוק הרבה יותר. התורה אינה טקסט, היא דבר ה', ומפגש עם התורה הוא מפגש עם הקב"ה. לפ"ז ברור, שהתורה לא נועדה רק למטרות ידע, אלא עצם המפגש עם התורה מרומם את האדם, מקדש אותו ומקרב אותו לקב"ה.

הבנה זו מבארת את מצוות תלמוד תורה. היה ניתן לחשוב שעניינה של המצווה הוא ידיעת התורה, אולם רבים מהאחרונים יוצאים חוצץ נגד הבנה זו, והם מאריכים להוכיח שהמצווה אינה רק למטרת הידיעה, אלא יש מצווה גם בעצם העיסוק בתורה, וזו מטרה לכשעצמה. יעוין בדברי הבית הלוי (בהקדמתו לספרו):

"הנה ידוע דלימוד תורה הוא משני פנים. א', כדי לידע היאך ומה לעשות ואם לא ילמוד היאך יקיים, ולא ע"ה חסיד, וגם הנשים שאינם מחויבות בלימוד התורה מ"מ מחויבות ללמוד במצות הנהגות בהן... אמנם באנשים יש עוד מעלה א' על הנשים, דנשים בלימודם אינם מקיימות שום מ"ע, רק הוי מבוא לקיום המצות, ונמצא דהלימוד הוי מבוא להתכלית שהוא קיום המצות ולא הוי תכלית לעצמו, אבל באנשים הוי הלימוד גם מ"ע מעצמו, וכמו הנחת תפילין וכדומה. ונמצא הוי ב' בחי': מבוא להמצות וגם תכלית בפ"ע".⁸

נראה, שמשמעות העיסוק בתורה כערך בפ"ע, נובע מהגדרתו של הרב, שהתורה לא נועדה רק כדי לספק ידע, אלא התורה היא דבר ה', ועצם המפגש עימה מרומם ומקדש את האדם. "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה".

אולם נראה, ובדברים יש עומק נוסף. התורה אינה רק ספר הפקודות של הקב"ה, ואף אינה רק מפגישה אותנו עם החכמה הא-לוהית. התורה היא האופן בו התגלה הקב"ה בעולם. התורה היא ההתגלות של הקב"ה בעולם, כדברי הרב: "אנו מרגישים מקרבה את הבהקת תפארת האורה החיה הכללית של כל היקום". רצון ה' המתגלה בתורה הוא הבסיס של בריאת העולם. "אסתכל באורייתא וברא עלמא"⁹, וכדברי המהר"ל (בנתיב התורה, פרק א), המגדיר את התורה כ'סדר העולם'.

⁷ מקור הדברים הוא בגמ' בשבת (קלח): "דבר ה' זו הלכה, דבר ה' זה הקץ, דבר ה' זו נבואה".

⁸ עי' בדבריו, המבאר שזו משמעות הקדמת נעשה לנשמע. וכך מבאר גם הרב (אורות התורה ח, א). [וע"ע במבוא לשבת הארץ (פרק טו), שם כותב הרב: "ותלמוד תורה, אע"פ שהוא מיבא לידי מעשה המצוות כולן, מ"מ חלילה לומר שערכה של תורה איננו כ"א הכשר למעשה המצוות, אבל היא עליונה וחשובה בקדושתה בפ"ע, עד שאפילו כשלומדין מה שאי אפשר לקיים כלל אין שיעור למעלת הלימוד ההוא" וכו']. כהבנה זו, על שתי המצוות הקיימות בלימוד תורה – הידיעה והלימוד – כותב, בהרחבה מרובה, שו"ע הרב ב'הלכות ת"ת' (פרק ג, קונטרס אחרון אות א). אולם ברמב"ם (הל' תלמוד תורה א, י) לא משמע כך, ואכמ"ל.

⁹ עי' תנחומא (בראשית סי' א): "בראשית ברא א-להים – זה שאמר הכתוב: ה' בחכמה יסד ארץ. ושברא הקב"ה את עולמו נתייעץ בתורה וברא את העולם" וכו'.

נראה כי זהו עומק הגמ' בשבת (קה.), האומרת: "אנכי נוטריקון אנא נפשי כתיבת יהבית"¹⁰. התורה היא התגלות הא-לוהות בעולם, היא השכינה. 'קוב"ה ואורייתא חד הן'.
לפ"ז מובן האמור במדרש תהלים (מזמור קה):

"הודו ליי' קראו בשמו. אמר רבי יוסי בר חלפתא לרבי ישמעאל בריה, אתה מבקש לראות את השכינה בעולם הזה, עסוק בתורה בארץ ישראל, שנאמר, דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד".

לפ"ז מובן מדוע התורה איננה טקסט הנקלט באופן לוגי בשכל, אלא קליטתה היא על ידי הצינור היותר עליון ויותר מקיף שבנשמתנו. דבר ה' הוא גבוה מעל גבוה, מעל השכל המצומצם שלנו. רק הנשמה הא-לוהית מסוגלת לחוש בדבר ה' – יוצרה, וגם זאת, לא בהשגה שכלית אלא בהרגשה עליונה עילאית¹¹: "דאים אנו על ידה למעלה מכל הגיון ושכל, חשים אנו רוח אלהים עליון מרחפת עלינו, נוגעת ואינה נוגעת, טסה על פני חיינו ממעל להם ומזרחת אותם באורה". נגיעה זו היא מעל השכל, זוהי תחושה נשמית בלבד¹². זהו מפגש עם הא-לוהות שמעלינו, עם התורה שבכתב.

ה. סיכום

במבט ראשון נראה, שניתן להעלות כמה הצעות להגדרת המושג 'תורה': ספר מצוות, ספר מוסר ואידיאלים, ספר שצפונים בו העניינים הפנימיים והא-לוהיים.

במקורות השונים ניתן לראות כיוונים שונים בעניין. שאלתו של רש"י בשם המדרש, מדוע התורה פתחה ב"בראשית" ולא ב"החודש הזה לכם", מורה, בפשטות, שעניין התורה הוא המצוות. הרמב"ן תמה על שאלתו של רש"י, וכנראה הוא הולך לשיטתו בהקדמתו לתורה, שכתורה שני חלקים: "תורה" ו"מצווה", כאשר עניינה של התורה הוא הוראת האמונה.

מבואר א"כ, לכאורה, שרש"י מגדיר את התורה כספר מצוות, ואילו ברמב"ן ההגדרה היא כללית יותר.

ההבנות השונות אינן רק ביחס לתורה שבכתב אלא הן גם ביחס לתורה באופן כללי.

הגמ' בסוכה מגדירה את 'הויות אביי ורבא' כדבר קטן, ואת 'מעשה בראשית' ו'מעשה מרכבה' כדבר גדול. הרמב"ם מפרש את הגמ' כפשוטה, ומבואר בו שיעקר התורה אינו החלק ההלכתי שבה. הכס"מ מביא ביאורים אחרים לגמ', וביניהם את ביאור הרא"ם, המבאר את הגמ' באופן אחר, בהתאם לתפיסתו שיעקר התורה הוא החלק ההלכתי.

¹⁰ אמנם עי' רש"י (שם, ד"ה אנא) המבאר את דברי הגמ' באופן אחר.

¹¹ בחב"ד משתמשים הרבה במושג 'למעלה מטעם ודעת', והיינו שהאמונה האלוקית גבוהה מעל הכלים הטכניים הרגילים שיש לנו, היא נמצאת במקום הרבה יותר עמוק וגבוה. ראה תניא (ח"א פרקים יח-ט).

¹² חושים גבוהים מהשכל! ובל"א, מכונה הדבר 'על מודע', על דרך המושג 'תת מודע'.

בדברי הרב הגדרה אחרת מכל הנאמר. מדברי הרב עולה, כי התורה אינה רק ספר מצוות או ספר מוסר. התורה מפגישה אותנו עם הקב"ה, כאשר בתורה שבכתב אנו נפגשים עם הא-לוהות שמעל העולם.

כמובן, הגדרה זו אינה שוללת את האחרות, אך היא גבוהה וכוללת הרבה יותר. לפ"ז ניתן להבין את החשיבות של עצם הלימוד, גם ללא העניין של המעשה והידיעה. המפגש עם תורה הוא מפגש עם הקב"ה.